

## **O'ZBEKISTONDA FINTEX BOZORI VA UNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI**

*Gulmurodov Bekzod Norbek o'g'li*

*O'zbekiston Respublikasi*

*Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi*

O'zbekistonda fintex bozori so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatda raqamlashtirish jarayonlari jadallashuvi, internet va mobil aloqa qamrovining kengayishi, yoshlar ulushining yuqoriligi hamda davlat tomonidan moliyaviy xizmatlarni modernizatsiya qilishga qaratilgan islohotlar fintex ekotizimining shakllanishi va kengayishiga zamin yaratdi. An'anaviy bank xizmatlari bilan bir qatorda raqamli to'lovlar, elektron hamyonlar, onlayn kreditlash, kraudfanding platformalari, sug'urta texnologiyalari va blokcheyn asosidagi yechimlar bozorda faol qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda fintex bozori rivojlanishining asosiy omillaridan biri — to'lov tizimlarining transformatsiyasidir. So'nggi yillarda naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi sezilarli darajada oshdi. Plastik kartalar, mobil ilovalar va QR-kod asosidagi to'lovlar aholining kundalik hayotiga chuqur kirib bordi. Bu esa moliyaviy operatsiyalar tezligi, shaffofligi va qulayligini ta'minlab, iqtisodiy aylanishni jadallashtirdi. Shu bilan birga, banklar o'z faoliyatida raqamli xizmatlar ulushini kengaytirib, masofaviy identifikatsiya, onlayn kredit ajratish va mobil bank xizmatlarini yo'lga qo'ydi.

Fintex bozori samaradorligini oshirishda normativ-huquqiy baza muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda moliyaviy texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qator qaror va farmonlar qabul qilindi. Biroq, tez o'zgaruvchan raqamli muhit sharoitida huquqiy tartibga solish mexanizmlarini doimiy takomillashtirib borish zarur. Xususan, elektron pullar, raqamli aktivlar, ochiq banking (open banking) va ma'lumotlar almashinuvi bilan bog'liq normalarni aniq belgilash fintex subyektlari uchun barqaror va ishonchli muhit yaratadi. Regulyator tomonidan "regulyator sandbox" mexanizmini keng joriy etish innovatsion mahsulotlarni sinovdan o'tkazish va xavflarni boshqarish imkonini beradi.

Fintex bozori samaradorligini oshirishning yana bir muhim yo'nalishi — moliyaviy inklyuziyani kengaytirishdir. Aholining barcha qatlamlarini, ayniqsa qishloq joylarda yashovchi fuqarolarni va kichik biznes subyektlarini raqamli moliyaviy xizmatlar bilan qamrab olish iqtisodiy faollikni oshiradi. Buning uchun mobil bank xizmatlarini soddalashtirish, internet infratuzilmasini yaxshilash va raqamli savodxonlikni oshirish zarur. Moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi ko'plab fuqarolarning yangi texnologiyalardan to'liq foydalanishiga to'sqinlik qiladi.

Shu bois ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari orqali keng ko'lamli tushuntirish ishlari olib borilishi lozim.

Raqobat muhitini rivojlantirish ham fintex samaradorligining muhim omilidir. Bozorda banklar bilan bir qatorda nodavlat fintex kompaniyalari, startaplar va IT-kompaniyalar faoliyat yuritmoqda. Sog'lom raqobat innovatsiyalarni rag'batlantiradi, xizmatlar sifatini oshiradi va narxlarni maqbullashtiradi. Shu nuqtai nazardan, litsenziyalash jarayonlarini soddalashtirish, startaplarni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash, venchur kapital bozorini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Innovatsion markazlar va texnoparklar negizida fintex loyihalarini inkubatsiya qilish samarali natija beradi.

Kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish masalalari ham dolzarb ahamiyatga ega. Raqamli moliyaviy xizmatlar kengaygani sari firibgarlik va kiberhujumlar xavfi ortadi. Shu sababli banklar va fintex kompaniyalari ilg'or himoya texnologiyalarini joriy etishi, foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoyalash bo'yicha qat'iy standartlarga amal qilishi zarur. Davlat darajasida yagona axborot xavfsizligi siyosatini kuchaytirish va xalqaro tajribani o'rganish fintex tizimining barqarorligini ta'minlaydi.

O'zbekistonda fintex bozori rivojlanishining istiqbollari xalqaro hamkorlik bilan ham chambarchas bog'liq. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xalqaro to'lov tizimlari bilan integratsiya, transchegaraviy to'lovlarni soddalashtirish mamlakat fintex ekotizimining global maydondagi o'rnini mustahkamlaydi. Shuningdek, Markaziy Osiyo mintaqasida yagona raqamli moliyaviy makon yaratish tashabbuslari savdo-iqtisodiy aloqalarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Blokcheyn va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish ham samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Blokcheyn asosidagi to'lov va hisob-kitob tizimlari shaffoflikni ta'minlab, operatsion xarajatlarni kamaytiradi. Sun'iy intellekt esa kredit risklarini baholash, firibgarlikni aniqlash va mijozlarga individual xizmatlar taklif etishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy etishda malakali kadrlar yetishmasligi muammosi mavjud. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida fintex va raqamli moliya yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlashni kuchaytirish muhimdir.

Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun fintex xizmatlarining kengayishi iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Onlayn kreditlash platformalari, elektron faktoring va raqamli buxgalteriya xizmatlari tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirishini osonlashtiradi. Bu esa ish o'rinlari yaratish va yalpi ichki mahsulot hajmini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, davlat xizmatlarini raqamlashtirish va elektron hukumat tizimini rivojlantirish fintex infratuzilmasining mustahkamlanishiga yordam beradi.

Umuman olganda, O'zbekistonda fintex bozori jadal rivojlanayotgan va katta salohiyatga ega soha hisoblanadi. Uning samaradorligini oshirish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, raqobatni kuchaytirish, kiberxavfsizlikni ta'minlash va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Mazkur chora-tadbirlar fintex ekotizimining barqaror o'sishini ta'minlab, mamlakat iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasini jadallashtiradi.

Raqamli transformatsiya jarayonida ochiq ma'lumotlar almashinuvi tizimini shakllantirish fintex bozorining keyingi bosqichdagi rivoji uchun muhim omil hisoblanadi. Ochiq API platformalarini joriy etish banklar va uchinchi tomon xizmat ko'rsatuvchilari o'rtasida integratsiyani kuchaytiradi. Natijada mijozlarga yanada qulay, tezkor va moslashtirilgan moliyaviy mahsulotlar taklif etish imkoniyati yaratiladi. Bu esa xizmatlar diversifikatsiyasini oshirib, yangi biznes-modellar paydo bo'lishiga zamin yaratadi.

Raqamli identifikatsiya va biometrik autentifikatsiya tizimlarini keng joriy etish ham samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Masofaviy mijozni aniqlash (e-KYC) jarayonlarining soddalashtirilishi bank xizmatlaridan foydalanish xarajatlarini kamaytiradi va vaqt tejaliishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, aholining chekka hududlarida yashovchi qatlamlari uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati kengayadi. Yagona raqamli identifikatsiya platformasini moliya sektori bilan integratsiya qilish xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ma'lumotlar tahlili va "big data" texnologiyalaridan foydalanish fintex kompaniyalarining risklarni boshqarish va strategik rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash orqali mijozlarning xatti-harakatlarini tahlil qilish, to'lov intizomini baholash va individual kredit reytinglarini shakllantirish mumkin. Bu esa kredit portfeli sifatini yaxshilab, muammoli qarzlarni ulushini kamaytirishga yordam beradi. Analitik platformalar asosida prognozlash mexanizmlarini ishlab chiqish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Raqamli valyuta va markaziy bankning raqamli pullari (CBDC) konsepsiyasini o'rganish ham dolzarb masalalardan biridir. Markaziy bank tomonidan chiqariladigan raqamli valyuta to'lov tizimlarining samaradorligini oshirib, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, pul-kredit siyosatini amalga oshirishda yangi instrumentlar paydo bo'ladi. Biroq, bu yo'nalishda texnik, huquqiy va makroiqtisodiy jihatlarni chuqur tahlil qilish talab etiladi.

Fintex ekotizimini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini keng qo'llash muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan yaratilgan infratuzilma va xususiy sektor innovatsion salohiyatining uyg'unlashuvi samarali natija beradi. Masalan, to'lov terminallari tarmog'ini kengaytirish, raqamli platformalar orqali davlat to'lovlarini amalga oshirish hamda soliq tizimini avtomatlashtirish iqtisodiy

jarayonlarning shaffofligini ta'minlaydi. Bu esa yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga xizmat qiladi.

Eksport salohiyatiga ega fintex mahsulotlarini yaratish ham strategik yo'nalishlardan biridir. Mahalliy IT-kompaniyalar tomonidan ishlab chiqilgan dasturiy ta'minot va to'lov yechimlarini qo'shni davlatlar bozoriga olib chiqish milliy iqtisodiyotga qo'shimcha daromad keltiradi. Buning uchun xalqaro standartlarga mos sertifikatlash tizimini yo'lga qo'yish, xorijiy investorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish va marketing strategiyalarini ishlab chiqish zarur.

Kadrlar salohiyatini mustahkamlash fintex bozorining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. IT, moliya va menejment yo'nalishlarida zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislar tayyorlash talab etiladi. Universitetlar va xususiy ta'lim markazlari o'rtasida hamkorlikni kengaytirish, amaliyotga yo'naltirilgan dasturlarni joriy etish muhimdir. Shuningdek, xalqaro tajriba almashinuvi va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish innovatsion fikrlashni rag'batlantiradi.

Barqaror rivojlanish tamoyillarini fintex faoliyatiga integratsiya qilish ham dolzarbdir. "Yashil moliya" instrumentlari, ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun raqamli platformalar yaratish atrof-muhitni muhofaza qilishga xizmat qiladi. ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlarini hisobga olgan holda investitsiya loyihalarini baholash zamonaviy moliyaviy amaliyotning ajralmas qismiga aylanmoqda. Bu yo'nalish mamlakatning xalqaro reytinglardagi pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin.

Shuningdek, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish fintex bozorida ishonch muhitini kuchaytiradi. Shaffof tarif siyosati, ochiq shartnoma shartlari va tezkor murojaatlarni ko'rib chiqish tizimi foydalanuvchilar manfaatlarini ta'minlaydi. Ombudsman instituti va onlayn nizolarni hal qilish platformalarini rivojlantirish mijozlar bilan kompaniyalar o'rtasidagi munosabatlarni muvozanatlashtiradi.

Hududlar kesimida fintex infratuzilmasini rivojlantirish iqtisodiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Raqamli xizmatlar markazlari, mobil bank ofislari va agentlik tarmoqlari orqali moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish mumkin. Bu jarayon hududiy iqtisodiy faollikni oshirib, yangi ish o'rinlari yaratilishiga yordam beradi.

Natijada, kompleks va tizimli yondashuv asosida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar O'zbekistonda fintex bozorining samaradorligini yangi bosqichga olib chiqadi. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash, institutsional islohotlarni davom ettirish va inson kapitaliga investitsiya kiritish orqali raqamli moliya sohasi milliy iqtisodiyotning drayveriga aylanishi mumkin.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Aliev, O. M. Bankovskaya sistema Rossii: problemy i perspektivy razvitiya v usloviyakh sanktsionnogo davleniya // *Finansy i kredit*. – 2022. – T. 28, № 9. – S. 2052–2080.
2. Aliev, O. M., Ibragimova, D. M. Podkhody k postroeniyu tsifrovoy ekosistemy: rossiyskiy i zarubezhnyy opyt // *Ekonomika i predprinimatelstvo*. – 2022. – № 3. – S. 470–475.
3. Firmansyah, E. A., Masri, M., Anshari, M., Besar, M. H. A. Factors Affecting Fintech Adoption: A Systematic Literature Review // *FinTech (MDPI)*. – 2023. – Vol. 2, № 1. – P. 21–33.
4. Sagdiyeva, M. R. Banklar faoliyatini raqamlashtirishning yangi tendensiyalari // *Economics and Innovative Technologies*. – 2025. – Vol. 13, № 3. – B. 78–83.
5. Tilabov, N. Raqamli iqtisodiyot va davlat qarzining integratsiyasi: yangi moliyaviy modellar // *Iqtisodiy Taraqqiyot va Tahlil*. – 2025. – Vol. 3, № 9. – B. 237–243.